

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Imię i nazwisko autora rozprawy:

mgr Danuta Pietrzak

Stopień / tytuł naukowy oraz imię i nazwisko promotora rozprawy:

dr hab. Przemysław Krakowian

Temat rozprawy doktorskiej:

„Rozwój kompetencji zawodowych kandydatów na nauczycieli języka angielskiego w kontekście Krajowych Ram Kwalifikacji”

Słowa kluczowe:

kompetencje zawodowe, kandydaci na nauczycieli języka angielskiego, Krajowe Ramy Kwalifikacji

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest próba rozpoznania wpływu Krajowych Ram Kwalifikacji na kształtowanie kompetencji specjalistycznych kandydatów na nauczycieli języka angielskiego. Rozważania podzielone zostały na cztery rozdziały, z których trzy opisują zagadnienie w ujęciu teoretycznym (przegląd literatury przedmiotu oraz prezentacja teorii dotyczących kształcenia kandydatów na nauczycieli języka angielskiego w kontekście Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego), natomiast rozdział czwarty prezentuje założenia, przebieg i wyniki badań empirycznych przeprowadzonych na użytek pracy.

W rozdziale pierwszym przedstawiono zagadnienia związane z genezą i przebiegiem Procesu Bolońskiego oraz wynikające z jego postanowień zasady funkcjonowania uczelni, a także opisano program i efekty kształcenia wraz z zasadami ich weryfikacji. Na początku wyjaśniono pojęcia: Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego i Europejskie Ramy Kwalifikacji. Następnie omówiono przebieg Procesu Bolońskiego, który zaowocował powstaniem jednolitego, ponadpaństwowego systemu odniesienia dla efektów kształcenia. Analizie poddano relacje między ramami kwalifikacji poszczególnych państw partnerskich, stworzonymi na podstawie wewnętrznego ustawodawstwa dla osiągnięcia większej przejrzystości w zakresie systemu uznawania nabytych kompetencji, co umożliwiło uruchomienie mechanizmów zwiększających mobilność obywateli Europy. W pracy opisano początkowe zastrzeżenia, z jakimi wiązał się proces wprowadzania ram kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, a które dotyczyły konieczności dokonania gruntownej rewizji

planowania i organizacji kształcenia. Nowe podejście do kształcenia, szerzej opisane w dalszej części rozdziału, wyraźnie zmieniło sposób funkcjonowania uczelni, również tych, na których od lat przygotowywano adeptów zawodu nauczyciela języka obcego na podstawie obowiązujących przepisów i standardów nauczania. W ramach teoretycznych rozważań dostrzeżono również trudności natury operacyjnej: o ile ramy wyznaczyły kierunkowy sposób działań, wskazując na zasadnicze cele i zadania uczelni, o tyle kształt i sposób realizacji procesu dydaktycznego zostały pozostawione do opracowania przez poszczególne wydziały. Dla kierunku filologia, o którym mowa w dalszej części pracy, wzorów modelowych nie stworzono, inaczej niż dla wielu innych specjalności, na przykład pedagogiki. Niemniej jednak podkreślono, że na skutek zachodzących zmian konieczne stało się opracowanie własnych propozycji usprawnień pracy dydaktycznej, jak również wskazanie adekwatnych form kontroli przebiegu procesu kształcenia. Potwierdzono również zasadność twierdzenia, zgodnie z którym dydaktyka akademicka musi zmierzać w stronę odpowiedniego pokierowania rozwojem studentów w trosce o rozwój ich postawy badawczej i umiejętności samodzielnego uczenia się, niezbędnych nie tylko w trakcie studiów, ale również w czasie wykonywania zawodu nauczyciela.

Dokonany w rozdziale drugim przegląd kompetencji specjalistycznych kandydatów na nauczycieli języka angielskiego otwiera część traktująca o miejscu nauczania języka angielskiego we współczesnym systemie szkolnym. W dalszej części tekstu znajduje się omówienie literatury poświęconej zagadnieniu kompetencji zawodowych nauczycieli wraz z próbą ich usystematyzowania w kategoriach umiejętności o charakterze podmiotowo-przedmiotowym. W przedstawionej literaturze przedmiotu kompetencje definiuje się jako zdolność do efektywnego, analitycznego zastosowania wiedzy i umiejętności w kontekście edukacyjnym [Zawadzka 2004, Denek 2000, Werbińska 2004]. Szereg typologii z zakresu kompetencji nauczycieli języków obcych pozwolił na wyodrębnienie czterech kategorii, do których zalicza się zbiory kompetencji przedmiotowych (kompetencje językowe, pedagogiczne, psychologiczne i metodyczne) oraz kompetencji podmiotowych, które obejmują predyspozycje osobowościowe, autonomię i motywację kandydatów na nauczycieli języków obcych. Decydujący wpływ na rozwój kompetencji specjalistycznych na etapie kształcenia przyszłych nauczycieli mają dwa czynniki: kształcenie akademickie oraz samokształcenie studentów. W dysertacji przyjęto, że kompetencje bezpośrednio nabywane w szkole wyższej stanowią grupę kompetencji przedmiotowych, natomiast samokształcenie prowadzi do rozwoju kompetencji podmiotowych, zorientowanych na

studenta (kandydata na nauczyciela), ujętych w trzech aspektach: osobowościowym, motywacyjnym i autonomicznym.

Trzeci rozdział to obszerny opis problematyki związanej z kształceniem nauczycieli języka angielskiego. Przedstawiono tu systemy kształcenia przyszłych nauczycieli w wybranych krajach europejskich i w Polsce oraz zaprezentowano współczesne podejścia do edukacji nauczycielskiej z pogranicza takich teorii, jak behawioryzm, kognitywizm i konstruktywizm. Na gruncie literatury przedmiotu, z uwzględnieniem przywołanych nurtów teoretycznych, dokonano porównania modeli kształcenia nauczycieli autorstwa Kwiatkowskiej i Wallace'a. Ponadto zaprezentowano przesłanki do wypracowania nowego modelu kształcenia kandydatów na nauczycieli języka angielskiego, w którym zasadniczą rangę posiadają teorie osobowości, motywacji i autonomii.

Części badawczej pracy poświęcony jest rozdział czwarty, prezentujący cel, zakres i organizację badań nad rozwijaniem kompetencji zawodowych kandydatów na nauczycieli języka angielskiego. Z uwagi na złożoność zjawisk występujących w studium przypadku przeprowadzono badania w szerokim zakresie. Konstrukcja rozdziału wyróżnia charakterystykę schematu myślowego, na podstawie którego postawiono tezę i sformułowano pytania badawcze, dzięki czemu możliwa stała się dalsza weryfikacja przyjętego przez autorkę założenia, że podejmowanie działań na rzecz pogłębiania refleksyjności i autonomii kandydatów na nauczycieli języka angielskiego, rozpatrywanych w kategoriach istotnych na skutek wprowadzenia standardów Krajowych Ram Kwalifikacji, ma przełożenie na rozwój kluczowych kompetencji zawodowych studentów. W dalszej części zaprezentowano metody, techniki i narzędzia badawcze oraz omówiono przebieg badań. W badaniach poddano analizie zarówno zakres kompetencji zawodowych, które zdaniem autorki decydują o gotowości kandydatów na nauczycieli języka angielskiego do podjęcia pracy w szkole, jak i wyniki dotyczące pomiaru wpływu wprowadzenia Krajowych Ram Kwalifikacji na ich rozwój. Zastosowano dwa rodzaje badań: ilościowe, pozwalające zmierzyć rozwój kompetencji przedmiotowych, oraz jakościowe, pozwalające uchwycić rozwój kompetencji podmiotowych. Założono, że pierwsze z nich są możliwe do zmierzenia, w tym celu przeprowadzono analizę porównawczą dokumentów związanych z kształceniem studentów (kandydatów na nauczycieli języka angielskiego) z dwóch okresów: poprzedzającego wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji i następującego po ich wprowadzeniu. Natomiast ustalenie poziomu kompetencji podmiotowych wiązało się z koniecznością przyjęcia podejścia jakościowego i zastosowania trzech niezależnych

narzędzi. Na potrzeby analizy refleksyjności studentów przeprowadzono „badanie w działaniu”, którego celem była obserwacja wyników zastosowania innowacji edukacyjnej, zakładającej pogłębienie refleksyjności studentów. Z wykorzystaniem narzędzi psychologicznych starano się rozpoznać predyspozycje osobowościowe studentów do wykonywania zawodu nauczyciela języka angielskiego, z kolei do określenia motywacji studentów do podjęcia kształcenia w zawodzie posłużono się badaniem narracyjnym w formie swobodnej wypowiedzi. Dane zebrane za pomocą narzędzi badawczych, opisanych w rozdziale czwartym, odpowiadały na postawione we wstępnej części rozdziału pytania.

W zakończeniu pracy dokonano syntetycznego przeglądu zgromadzonych wyników badań oraz ich oceny pod kątem przydatności do zdefiniowania celów i organizacji procesu kształcenia przyszłych nauczycieli języka angielskiego. Wyniki opisanych w pracy badań w zakresie kompetencji przedmiotowych wykazały, że skoro różnice w samoocenie kompetencji językowych, metodycznych, pedagogicznych, psychologicznych i społecznych oraz gotowości do pracy w szkole wypadły na korzyść kształcenia, w którym zastosowano rozwiązania KRK, to ogólny rozwój kompetencji przedmiotowych zyskał na jakości po wprowadzeniu rozwiązań wynikających z ram kwalifikacji. W rozpatrywanych zależnościach można również zauważyć korelację między samooceną gotowości zawodowej studentów a oceną formalną na dyplomie ukończenia studiów, co może oznaczać, że zarówno studenci, jak i uczelnia wyżej oceniają realizację efektów kształcenia w zakresie kompetencji przedmiotowych w kształceniu w programie KRK. Kolejnym obszarem opisanym we wnioskach były wyniki działań podjętych w celu wykazania, że nowe rozwiązania pozytywnie przyczyniają się również do kształtowania kompetencji podmiotowych kandydatów na nauczycieli języka angielskiego. Przedstawiono tu korzyści płynące z zastosowania *Portfolio dla studentów – przyszłych nauczycieli języków*, dzięki któremu, jak wykazały badania, aktywność studentów zyskała większą świadomość i autonomię. Ponadto przedstawiono efekty uzyskane w wyniku przeprowadzonej próby ustalenia predyspozycji osobowościowych studentów oraz zaprezentowano przebieg zmian, jakie zaszły w tym obszarze w trakcie kształcenia. Sformułowane wnioski jednoznacznie wykazały, że osobowość jako sfera kompetencji podmiotowych ewoluuje w toku kształcenia, a cechy osobowości pożądane w pracy nauczyciela ulegają wzmocnieniu. W podsumowaniu przedstawiono również efekty analizy motywacji studentów do podjęcia pracy w zawodzie nauczyciela języka angielskiego. Zaprezentowano trzy powtarzające się podstawowe determinanty biografii badanych oraz uwarunkowań społeczno-kulturowych:

wyniesione z domu przekonania o etosie zawodu nauczyciela, zamiłowanie do pracy z dziećmi oraz zainteresowanie kulturą i językiem angielskim. Nie odnotowano większego wpływu nowego modelu kształcenia na zmianę motywacji.

Ostatecznym efektem postępowania badawczego stało się potwierdzenie hipotezy głównej zakładającej, że rozwiązania wynikające z Krajowych Ram Kwalifikacji korzystnie wpływają na kształtowanie kompetencji zawodowych kandydatów na nauczycieli języka angielskiego.

SUMMARY OF THE DOCTORAL DISSERTATION

Dissertation's author: Danuta Pietrzak, MA

Dissertation's supervisor: Przemysław Krakowian, PhD

Topic of the doctoral dissertation:

“Development of professional competences of candidates for teaching English in the context of the National Qualifications Framework”

Key words:

professional competences, candidates for teaching English, the National Qualifications Framework

The aim of the thesis is to recognize the impact of the National Qualifications Framework (NQF) on the development of professional competencies of candidates for the English language teaching profession. The study is divided into three theoretical chapters, including a literature review and a presentation of theories concerning the preparation of candidates for the teaching of English as a foreign language in the context of the National Qualifications Framework for Higher Education, as well as one practical chapter describing the assumptions, processes and results of the research on the topic of the study.

Chapter One presents the issues related to the genesis and implementation of the Bologna Process, the operational requirements for universities arising from its provisions, and describes the curriculum and educational results along with the verification principles. The European Higher Education Area and the European Qualifications Framework have led to the development of a universal, international reference system for learning qualifications based on learning outcomes, making it possible to compare qualifications across borders. Cross-referencing qualifications frameworks of individual member states, created in accordance with their own legislation and practice, in order to achieve greater transparency in the recognition of acquired competences, have enabled the construction of mobility mechanisms for the citizens of Europe. The process of introducing the qualifications framework for higher education at the national level initially raised a number of concerns, as it was associated with the need to introduce fundamental changes at the level of planning and organization of education. New regulations were the source of problems resulting from

the content and interpretation of the regulations. The framework failed to evoke sufficient enthusiasm of the academics, as it involved the necessity of new reporting and additional documentation. The new approach to education has significantly altered the position of universities, which for years were preparing students for the profession of English language teachers in accordance with the existing regulations and teaching standards. Even though the qualification framework specified a direction to be followed, indicated the key objectives and responsibilities of higher education institutions, it left the detailed form and method of the teaching process to be decided by the units running specializations. In the field of philology, no standard models were created for defining learning outcomes, unlike in a number of such specialties as educational studies. Therefore, uncertainty has arisen as to the accuracy of the arrangements introduced by universities providing education in the philological departments. Apparently, the realities undergoing dynamic transformation have necessitated the attempt to find new solutions in didactic work and to identify accurate forms of controlling the educational process. By definition, academic didactics conceived from such a perspective needs to support and skilfully direct the students' development, cultivate their research attitude and skills of autonomous learning, which they need not only during their studies, but also in a professional perspective.

Chapter Two provides an overview of specialist competences of candidates for teaching English as a foreign language. Therefore, it opens with a section on the English language and its status in the modern educational system. In the following part of the text there is a literature discussion concerning teachers' professional competences along with an attempt to systematize them in the categories of subject-oriented skills. Competence is defined in a theoretical perspective as the ability to effectively, analytically apply knowledge and skills in an educational context [Zawadzka 2004, Denek 2000, Werbińska 2004]. A number of typologies in the field of foreign language teacher competencies allow us to distinguish four categories, which include sets of object competencies (linguistic, pedagogical, psychological and methodological) and subject competencies, which include personality theories, autonomy and motivation of foreign language teacher candidates. The decisive influence on the development of specialized competencies with regard to professional education of future teachers is exerted by two factors: academic training and students' self-education. The dissertation assumes that the competencies directly acquired in higher education constitute a group of object-oriented competencies, while self-education

leads to the development of subject-oriented competencies, concentrated in three aspects: personality, motivation and autonomy.

The third chapter is an ample description of the teacher education aspects of the English language teaching. Initially, the Reader is introduced to the systems of education of prospective teachers in selected European countries and in Poland. Following that, the text explores contemporary approaches to teacher education from the realm of such theories as behaviourism, cognitivism, and constructivism. On the basis of the available literature and theoretical grounds, a comparison is drawn between Kwiatkowska's and Wallace's models of teacher education. Furthermore, the rationale for the development of a new reflective model for candidates who are to become future English teachers is demonstrated, in which the theories of personality, motivation and autonomy have a fundamental importance.

Chapter Four is dedicated to the exploratory part of the study, including the aim, scope and organization of the research on the development of professional competences for English language teacher candidates. In view of the complexity of the phenomena occurring in the case study, the scope of the research is broad. The structure of the chapter distinguishes the specification of the theoretical scheme, based on which the hypothesis was formulated and the research questions were posed. This enabled further verification of the Author's assumption that undertaking efforts to enhance the reflexivity and autonomy of the English language teacher candidates, considered relevant as a consequence of the National Qualification Framework implementation standards, contributes to the development of students' key professional competences. In the following section, research methods, techniques and tools are presented and the course of the research is discussed. The study investigated both the scope of professional competences, which, for the Author, determine the readiness of prospective English language teachers to work at school, as well as the results of measuring the impact of the National Qualifications Framework on their subsequent achievement. Two types of examination were used in the study: quantitative tests to measure the development of object competencies, and qualitative tests to capture the evolution of subject competencies. The former was assumed to be measurable, and a comparative analysis of documents relating to the education of students - candidates for teaching English (from two periods before and after the introduction of the National Qualifications Framework) was performed accordingly. By contrast, determining the level of subject competence involved taking a qualitative approach and using three independent tools. For the analysis of students' reflexivity, an action research was carried out in order to

observe the results of the application of the educational innovation aimed at enhancing students' reflexivity. With regard to personality, individuality factors were investigated, while a narrative survey in a form of free narrative statement was applied to determine behavioural motives, which allowed us to learn about the motives prompting students to enrol in the study of the English language teaching. Indeed, the data collected by means of the research tools described in Chapter Four have provided substantial answers to the questions posed in its initial section.

In the conclusion of the fourth chapter, the Author synthesizes the collected research results and evaluates them for the purposes of organizing the educational process of prospective English language teachers. Simultaneously, recommendations are formulated for solutions that would enable more efficient implementation of measures designed to thoroughly prepare students for the profession of the teacher, which would contribute to a broader development of specialist competences. From the obtained data on subject competences discussed in the study, it may be concluded that since the differences in self-assessment of linguistic, methodical, pedagogical, psychological and social competences and school readiness were in favour of education in which NQF solutions were applied, the overall development of object competences improved after the implementation of QF-based mechanisms. In the described correlations, one can also notice a relation between students' self-assessment of professional readiness and the formal assessment on the graduation diploma, which may indicate that both university and students assess the achievement of learning outcomes in subject competences higher in the NQF program. Another area addressed in the dissertation findings was the evidence that the new solutions positively contribute to the formation of object competencies of the English language teacher candidates. For this purpose, the benefits of the *European Portfolio for Student Teachers of Languages: a reflection tool for language teacher education* [Allan, Komorowska, Newby 2001] were described, allowing students' activities to gain more awareness and autonomy, as the research has indicated. Moreover, the outcomes obtained from the conducted test to determine the students' personality predispositions were presented, as well as the course of occurring developments within them during the training. The formulated conclusions unambiguously have demonstrated that personality as a sphere of subject competence evolves constantly while educating, and as a result, personality traits indispensable in teacher's performance strengthen. The analysis of students' motivation to enter the English language teaching profession is also provided in the conclusions. Three recurrent primary

determinants of the subjects' biographies and socio-cultural backgrounds are reported: beliefs about the ethos of the teaching profession transposed from home, passion for working with children, and personal interest in the English language and culture. Little effect of the new model of education on changing the described motivation has been noted. However, the overall conclusion that emerges from the research summary indicates that the collected data substantiate the validity of the sub-hypotheses stating that the National Qualifications Framework (NQF) developments contribute positively to the formation of the subject and object competences of English language teacher candidates.

The doctoral dissertation, in the Author's opinion, is a substantially comprehensive account of the professional education of prospective foreign language teachers in the context of the National Qualification Framework. It has been emphasized in the final part of the thesis that all the necessary methodological assumptions were made and the empirical research was conducted with diligence.